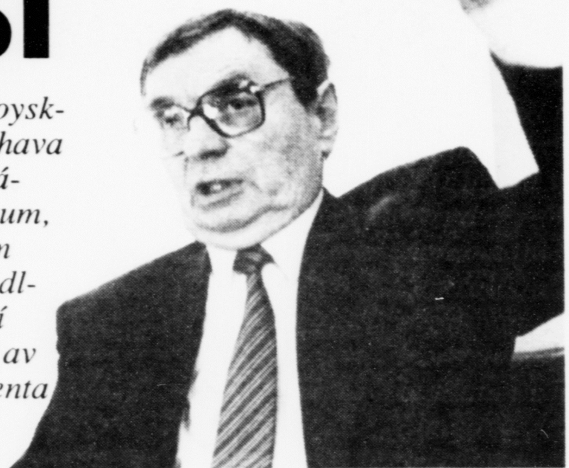

Føroysku peningastovnarnir hava havt:

Ov nógv frælsi

-Løgtingið hevur lagt ein stóran part av ábyrgdini fyri føroyskum peningapolitikki á føroysku peningastovnarnar. Hesir hava í 80-unum víst, at teir ikki hava kunnað livað upp til hesa ábyrgd. Framyvir eigur ábyrgdin at liggja hjá landsbankanum, sum má tryggja møguleikar fyri at gera seg galdandi sum centralbanki. Hetta kann gerast við at danska kreditformidlingslógin verður tillagað føroysk viðurskipti og sett í gildi í Føroyum skrivur Jonhard Eliassen í seinasta nummarinum av blaðnum Fjøluni. Hann lesur búskaparfrøði í Århus. Vit prenta áhugaverdu grein hansara í fullum líki.

Birgir Danielsen, tingmaður og fyrrverandi nevndarformaður í Sjóvinnubankanum hevur verið ein tann størsti móttíðumaðurin móti landsbankanum

Pengapolitikkur og pengapolitisks myndugleikar

Pengapolitikkur er tann parturin av búskaparpolitikkinum, sum myndugleikarnir royna at ávirka kreditstreymar við. Roynt verður við pengapolitikkinum at ávirka gjaldfóð (líkvitiditini) í samfelagnum sum heild, rentuna og um tað yvirhøvur skal vera lætt og biligt at lána pening ella ikki.

Teir pengapolitisks myndugleikarnir í framkomnum demokratiskum londum sigast vanliga at vera 1) parlamentid, sum við lóggávu setir grundleggjandi treytir fyri, hvussu lángeving og lántøka skal fara fram, og sum letur vald til at nýta pengapolitisks amboð til 2) stjórn og 3) centralbanka.

Í Føroyum er stóðan meira fløkt við tað, at tveir lóggjavnandi myndugleikar hava gjørt seg galdandi – fólkatingið og løgtingið.

Við heimastýrslógini eru føroyingar bundnir til at vera í monetarari unión við Danmark. Hetta hevur m.a. ført við sær, at føroyskir myndugleikar ikki hava havt møguleika fyri at de ella revaluera »ta føroysku krónuna«.

Eisini málsøkið »bankar

og sparikassar« er eftir heimastýrslógini ríkismál. Løgting og landsstýri hava tí ikki beinleiðis kunnað givið føroyskum peninga stovnum boð (við lóggávu) um at minka um útlánsvirksemi teirra, tá ið umstøðurnar talaðu fyri einum slíkum tiltaki.

Men hóast málsøkið »bankar og sparikassar« hevur verið umsitid av donskum myndugleikum, so hevur Danmarks Nationalbank ikki regulerað virksemið hjá føroysku peningastovnunum, soleiðis sum hann hevur gjørt tað yvir fyri donsku peningastovnunum. Teir føroysku peningastovnarnir hava havt nógv størri frælsi viðvíkjandi virksemi teirra enn aðrir peningastovnar í ríkinum.

Pengapolitisks sjálvræði

Løgting og landsstýri hava innan karmarnar av heimastýrslógini havt ræði yvir sterkum peningapolitisks amboðum.

Løgtingið hevur nýtt hetta valdið til at gera Føroyar til ein lokaðan kapital marknað. Hetta er fyrst og fremst gjørt við tryggingarlógnum frá 40-unum (Tryggingarsambandið) og 1967 (Livstryggingin) og

rentuskattalógini frá 1953.

Við tryggingarlógnum er pengaflutningur úr Føroyum blivin hindraður við tað, at føroyingar ikki hava havt loyvi til at tekna tryggingar uttanfyri Føroyar, og tí tey føroysku tryggingarfeløgini, sum hava havt einarætt til at taka imóti hesum gjöldum, hava hildið peninginum í Føroyum. Tryggingarpeningurin er beindur í útlán í Føroyum og í føroysku peningastovnarnar.

Rentuskattalógin hevur eisini forðað fyri kapitalútlutningi. Hetta tí at rentur av peningi hjá føroyingum í donskum bankum o.l. hava verið skattaðar sum vanlig innløka, meðan rentur av peningi í føroyskum peningastovnunum hava verið skattaðir lítlið og lætt. Føroyskir peningastovnar hava við hesum havt lætt við at vinna kappingina imóti donskum o.l. figgjarstovnum um føroysku innláanararnar.

Nú tryggingarlógnum og rentuskattaskipanini (soleiðis sum hon var háttað fram til 1991) hevur føroyska lóggávuvaldið givið føroysku peningastovnunum stórt vald yvir peningaviðurskiptum í Føroyum sum heild.

Samstundis hevur lög-

tingið ikki givið frá sær veruligt vald til landsstýrið ella aðrar føroyskar útinnandi almennar myndugleikar til at regulera virksemið hjá peningastovnunum. (Hetta hevur í øllum førum verið stóðan áðrenn apríl 1992, tá ið tann nýggja landsbankalógin og serlógin um inn- og útlán landsbankans blivu viðtíknar).

Sigast kann, at føroysku peningastovnarnir hava verið týðningarmiklasti útinnandi pengapolitisks »myndugleikin« í Føroyum í tíðini fram til 90-ini.

Ábyrgd peningastovnanna

Hetta vald er latið peningastovnunum í tí trúgv, at hesir ikki bert høvdu virkisbúskaparligar málsetningar fyri virksemi sínum, men at teir eisini lagaðu virksemið til heildarbúskaparligar málsetningar.

Føroysku peningastovnarnir hava í hesum sambandi ført fram, at teir við skygsemi og ábyrgd hava røkt heildarbúskaparligu áhugamála Føroya. Hetta sjónarmiðið hevur mangan verið frammi í 80-unum í sambandi við orðaskiftið um landsbankan og hevur serliga verið grundgeving fyri, at ein útinnandi al-

mennur pengapolitisks stovnur sum landsbankin als ikki var neyðugur.

Tað, at teir stóru bankarnir soleiðis vóru imóti stovnsseting av landsbankanum, hevur ført við sær, at hesin centralbankin ikki fyrr enn í ár – næstan 15 ár eftir at landsbankalógin bleiv viðtíkn – sær út til at kunna fara í gongd við at loysa tær uppgávur honum eru ætlaðar.

Spurningurin er nú, um landsbankin er neyðugur – tí um tað er so, at peningastovnarnir sjálvir hava kunnað og viljað tillaga figgjarvirksemið til heildarbúskaparligar málsetningar, skuldi ikki verið neyðugt við landsbankanum fyri eitt nú at regulera virksemið hjá vanligu peningastovnunum.

Sagt eitt og gjørt nakað annað

Hyggja vit at gongdini í 80-unum má tíverri ásanast, at peningastovnarnir ikki hava virkað fyri búskaparligari javnvæðing. Tvørtur imóti.

Samstundis sum mangul á fastbúgvandi arbeiðskraft og lutfalsliga stór gjalds-javnaðall longu tíðliga í 80-unum gjørdi seg galdandi, øktu peningastovnarnir um útlán síni í stórum.

Vøksturinn av innlendska eftirspurninginum, sum hervið gjørdist veruleiki, virkaði ikki fyri minkandi gjalds-javnaðall. Á talvuni sæst gongdin viðvíkjandi útlánum hjá føroyskum peningastovnunum, gjalds-javna v.m. Her sæst, at tað ikki bert vóru bankarnir, sum vóru sinnaðir fyri at »blíva stórir« – eisini sparikassarnir vildu vera við.

Teir flestu leiðarnir í føroysku peningastovnunum vóru mitt í 80-unum samdir um, at tað ov stóra

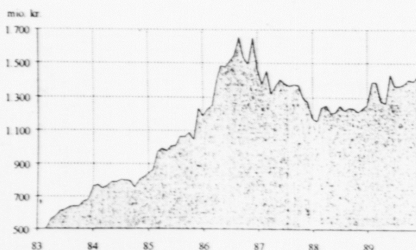
virksemið og gjalds-javnaðall fyrst og fremst skyldaðust ov góðum lánimøguleikum.

Men tá ið hesir menn høvdu hesa uppfatan av orsök og virknaði, hví virkaðu teir so ikki fyri einum minni gjalds-javnaðall við at minka um útlán síni? Hví lótu bankar og sparikassar í 1986 og '87 ikki vera við at selja ein stóran part av donsku virkisbrøvum sínum fyri at lána enn meiri pening út í Føroyum? Hví lótu bankarnir frá 1985-89 ikki vera við at hjálpa føroyingum at taka enn fleiri valutalán og forhondslán frá donskum realkreditstovnum við at veðhalda fyri hesi lán?

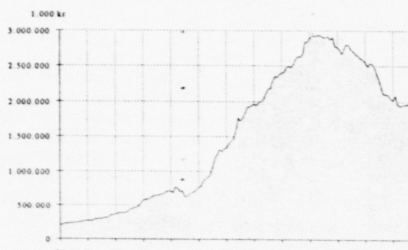
Hetta skuldu teir jú kent seg bundnan til at gera, eftir sum peningastovnarnir, sum teir sjálvir søgdu, »við skygsemi og ábyrgdarfullt røktu tann samfelagsbúskaparliga táttn av peningastovnayrkinum«.

Svarið til nevndu spurningar er, at stuttskygdur virkisbúskaparligir málsetningar hava vígað tyngri í sambandi við avgerðir hjá peningastovnunum enn atlit teirra til búskapin sum heild. Peningastovnarnir hava í 80-unum fyrst og fremst lagt seg eftir at vinna so nógvan pening sum møguligt (upp á stutt sikt), at vinna marknaðarpartar og – so barnsligt hetta enn ljóðar – at blíva so stórir sum møguligt.

Úttan iva hevði føroyski búskapurin í dag verið betur fyri, um peningastovnarnir í 80-unum høvdu samarbeiðt

Veðhaldsskyldur hjá føroyskum bankum

Donsk virðisbrøv hjá føroyskum bankum og sparikassum